

DERLEME MAKALE

Yaşlılığın Güçlenmesinde Refah Devleti Politikalarının Önemi

Aylin GÖRGÜN BARAN^a & Cansu TAŞCI^{1b}

^aHacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Ankara / Türkiye

ORCID ID: [0000-0003-4221-1941](https://orcid.org/0000-0003-4221-1941)

^bKaradeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Trabzon / Türkiye

ORCID ID: [0000-0002-2234-968X](https://orcid.org/0000-0002-2234-968X)

ÖZET

Yaşlı nüfusunun giderek küresel düzeyde artış göstermesi ve ekonomik krizlerin yaşanması yaşlı yoksulluğunu artırmakta ve yaşlı refahının düşmesine neden olmaktadır. Devletler tarafından uygun politikalar geliştirilemediği için tüm dünyada yaşlı bireyler diğer nüfus gruplarına nazaran birçok haktan yoksun biçimde eşitsiz koşullarda ve yoksulluk içinde yaşamaktadır. Bu durum ülkelerin bu konudaki politikalarını gözden geçirmelerini gerektirmektedir. Bu çalışmada yaşlı refahının tesis edilmesi adına hem bireysel hem de kamusal anlamda yaşlı bireylerin refahının artırılmasında bir güçlenme politikası geliştirmenin önemine odaklanılmıştır. Çalışmanın konusu yaşlı refahının artırılmasında refah devleti politikalarının rolü ve öneminin ne olduğunun araştırılmasına ilişkindir. Bu çalışmanın amacı hangi refah politikalarının yaşlı refahının yükseltilmesinde etkili olduğunu tespit etmektir. Çalışma literatür taramasına yönelik bir değerlendirmeyi içermektedir. Makalede, yaşlı refahında hangi kriterlerin rol oynadığı, farklı refah devleti rejimlerinin uygulamalarında görece olarak en başarılı model ve ülkelerin hangisi olduğu, Türkiye'nin hangi refah modeline dahil edildiği sorularının yanıtı aranmıştır. Elde edilen verilere göre 4 ayrı tip refah devleti modellerinde en başarılı modelin "sosyal demokrasi refah devleti" olduğu ve bunun da Kuzey Avrupa ülkelerinin uygulamalarında görüldüğü tespit edilmiştir. Öte yandan Türkiye'nin dağınık ve parçalı olan yaşlı refahı uygulamaları Güney Avrupa Refah Rejimi modeline (GAR Rejimi) denk düştüğü ve uygulamaların büyük ölçüde eşitsizlik ve ayrımcılık içerdiği görülmüştür. Sonuç olarak Türkiye'de yaşlı refahının yükseltilmesinde neo-liberal politikaları uygulamak yerine Esping-Andersen'in belirttiği sosyal refah devleti modeli uygulamalarına önem verilmesi gerektiği önerilmiştir.

MAKALE GEÇMİŞİ

Geliş 25 Aralık 2023

Kabul 17 Mayıs 2024

ANAHTAR KELİMELER

Yaşlı refahı
Yaşlılıkta eşitsizlik
Yaşlı yoksulluğu
Refah devleti
Güney Amerika Modeli

The Importance of Welfare State Policies in Empowering Older People

ABSTRACT

The global increase in the older population and the economic crises increase older people poverty and cause a decline in the welfare of older people. Since appropriate policies cannot be developed by states, older individuals all over the world live in unequal conditions and poverty, deprived of many rights compared to other population groups. This situation requires countries to review their policies on this issue. This study focuses on the importance of developing an empowerment policy in increasing the welfare of older individuals, both individually and publicly, in order to establish older welfare. In this context, the subject of this study is to investigate the role and importance of welfare state policies in increasing the welfare of the older people. This study aims to reveal which welfare policies are effective in improving the welfare of older people. The study includes an evaluation of the relevant literature review. The article seeks answers to the questions of which criteria play a role in the welfare of older people, which models and countries are relatively the most successful in the implementation of different welfare state regimes and which welfare model Turkey is included in. According to the data obtained, it has been determined that the most successful model among the 4 different types of welfare state models is the "social democratic welfare state" and this is seen in the practices of Northern European countries. On the other hand, it has been seen that Turkey's disorganized and fragmented older people welfare practices correspond to the Southern European Welfare Regime model (GAR Regime) and are characterized by inequality and discrimination. As a result, it is suggested that instead of implementing neo-liberal policies, Esping-Andersen's social welfare state model should be emphasized in the improvement of older people welfare in Turkey.

ARTICLE HISTORY

Received 25 December 2023

Accepted 17 May 2024

KEYWORDS

Elderly welfare
Inequality in old age
Elderly poverty
Welfare state
South American Model

¹ Sorumlu Yazar e-mail: cansuutsc@gmail.com

Makalenin Kaynak Olarak Gösterimi (Cite): Görgün Baran, A., & Taşçı, C. (2024). Yaşlılığın güçlenmesinde refah devleti politikalarının önemi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD) / Elderly Issues Research Journal (EIRJ)*, 17(1), 54-63.

1.GİRİŞ

Sağlık alanındaki gelişmelerle birlikte insan ömrünün uzaması, doğurganlığın azalması ve ölüm oranının azalması dünya nüfusunun küresel anlamda yaşlanmasına sebebiyet vermiştir. Dünya nüfusu son elli yıl içerisinde çok hızlı bir şekilde artış göstermiş ve özellikle ileri endüstri ülkelerinde 65 yaş ve üzeri nüfusun hacmi genişlemiştir. Birleşmiş Milletlerin verilerine göre, 1980 yılında 258 milyon olan yaşlı sayısı 40 yılda 3 katı artarak 771 milyona erişmiştir (United Nations, 2022). Günümüzde dünya nüfusunun %10'una karşılık gelen bu oranın 2030'da yaklaşık %12'ye; 2050'de ise %22'ye ulaşacağı tahmin edilmektedir (UN, 2022). 2030 yılına kadar dünyadaki her 6 kişiden 1'inin 60 yaş ve üzerinde olacağı; 2050 yılına kadar, dünyanın 60 yaş ve üzerindeki insan nüfusunun ikiye katlanarak 2,1 milyara ulaşacağı; 2020 ile 2050 yılları arasında 80 yaş ve üzerindeki kişilerin sayısının ise üç katına çıkarak 426 milyona ulaşacağı beklenmektedir (WHO, 2022). Buna karşın uygun politikalar geliştirilemediği için tüm dünyada yaşlı bireyler diğer nüfus gruplarına nazaran birçok haktan yoksun biçimde eşitsiz koşullarda ve yoksulluk içinde yaşamaktadır.

Yaşlılık, yaşlanan nüfusun maliyetinin ne kadar olacağı varsayımıyla halen çoğunlukla ekonomik perspektiften değerlendirilmektedir. Ancak yaşamın ilerleyen dönemlerinde refah, yaşam boyunca yaşanan deneyimlerin birikimi olarak görülmelidir. Yaşam boyunca insani gelişmeyi destekleyen ülkelerde yaşlı insanların gönüllülük, çalışma ve topluluklara katılım oranlarının daha yüksek olması beklenmektedir. Her insan her aşamada yaşayabileceği hayatı onurlu ve güvenli bir şekilde yaşayabilmelidir. Bu bağlamda hızla yaşlanan toplumların, sayıları giderek artan yaşlı vatandaşlarının katkılarına, deneyimlerini ve uzmanlıklarını desteklemeye yönelik birtakım yatırımları hayata geçirmesi gerekir. Nitekim nüfusunun üçte birinin 60 yaşın üzerinde olduğu Japonya, 1960'lardan bu yana kapsamlı bir refah politikası benimseyerek evrensel düzeyde sağlık hizmetlerini, sosyal emekliliği ve gelirin yeniden dağıtımına yönelik bir plan uygulayarak daha sağlıklı bir işgücü ve daha uzun bir ömürle yaşlıların yaşam kalitesinin artmasını sağlamıştır. Bu örneğin küresel ölçekte yaygınlaşması ve yaşlı bireylerin yaşam kalitelerinin ve refahlarının tüm ülkelerde artırılması gerekmektedir. Çünkü yaş ilerledikçe bireylerin sahip oldukları haklar değişmediği gibi yaşlanan insan sayısı azalmamakta ya da görünmez bir nitelik kazanmamaktadır. Bu nedenle tüm yaşam alanlarında yalnızca yaşlı insanlar için değil her yaştaki insanlar için güvenli ve onurlu bir gelecek sunmak adına yoksulluk ve eşitsizliklerle mücadele etmek gerekmektedir.

Birleşmiş Milletler tarafından yürürlüğe koyulan sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında Türkiye dahil birçok ülke yoksulluğu ortadan kaldırmak amacıyla herkes için barışçıl ve eşitlikçi kalkınmayı güvence altına almaya yönelik evrensel bir çabada "kimseyi geride bırakmama" ilkesini benimseyerek ileri yaşlarda refahi ölecek politikaların ve araçların gerekliliğine odaklanmıştır (HelpAge International, 2015). Öte yandan Powell ve H. Khan (2013)'ün da belirttiği gibi yaşlanmayı artık 'ulusal' bir sorun olarak değil daha çok ulus aşırı kurumları ve toplulukları da etkileyen bir sorun olarak görmek gerekirken özellikle birbirini etkileyen krizler, yirmi birinci yüzyılda 'küresel yaşlanmanın' anlaşılmasının önüne akut sorunlar çıkarmaktadır. Bu nedenle ulusların

politikalarının küresel anlamda sorunların da çözümüne destek olabileceği üzerinde durulmaktadır.

Son dönemde yaşanan ekonomik kriz ve son 40-50 yıldır yoğun bir şekilde uygulamaya konulan neo-liberal politikalar, yaşlıların yoksulluk ve eşitsizlik düzeylerini daha çok arttırmış ve yaşlı refahındaki sorunları beraberinde getirmiştir. Günümüzde yaşlı bireyler temel gıda ve barınma ihtiyacından sağlık hizmetlerine erişime, sosyal yaşama ve işgücünden siyasi ve karar alma süreçlerine katılıma kadar pek çok alanda eşitsizliklere maruz kalmaktadır. Özellikle Covid-19 virüsü salgını öncesinde bulunan ama salgınla birlikte gün yüzüne çıkan yaş ayrımcılığı, sosyal koruma ve sağlık hizmetlerine erişimdeki eksiklikler, özerklik ve karar verme süreçlerine katılımdaki sorunlar, şiddet, ihmal ve istismar gibi yaşlı haklarının korunmasındaki eksiklikler giderek artmış ve eşitsizlikler daha fazla görünür hâle gelmiştir (TİHEK, 2022). Ulusal ve uluslararası alandaki mevcut sözleşmelerin ve yasaların uygulanmasında karşılaşılan zorluklar, yaşlılara yönelik hak ihlalleri ve eşitsizliğini sona erdiremediği gibi uygulama ve politikaların yetersiz kaldığı açığa çıkmıştır.

Bu çerçevede dünya nüfusunun hem hükümetlerin hem de bireylerin alacağı önlem ve tedbirlerle yaşlı nüfusun egemen olacağı bir dünyada gerek siyasetin gerekse ekonominin yönetilmesi, sosyo-kültürel ihtiyaçların karşılanabilmesi ve yaşlı bireylerin yaşamın her alanına angaje edilmesi için fiziksel ve mental olarak kapasitelerini geliştirme ve artırma girişiminde bulunulması kaçınılmaz gözükmektedir. Diğer bir ifadeyle dünyanın yönetiminin giderek artmakta olan yaşlı nüfusun egemenliğinde (gerontokrasi) olacağı düşünülürse (ki istatistik projeksiyonlar bunu göstermektedir), özellikle yaşlı nüfusa yönelik sağlık açısından koruyucu ve önleyici tedbirlerin alınmasına daha çok ihtiyaç duyulacaktır. Bununla birlikte yapay zekâ ve robotik gelişmeleri simgeleyen Endüstri 5.0 çağının teknolojik kazanımları da bu küresel yönetime entegre edildikçe yaşlı nüfusunun artışı aktif yaşlanmayı ön plana çıkarmakta, erken ve geç dönem tedbirlere olan ihtiyacı artırmaktadır.

Bu çalışmada yaşlı refahının ve sağlıklı-başarılı yaşlanma sürecinin tesis edilmesi adına hem bireysel hem de kamusal anlamda yaşlı bireylerin refahının artırılmasında bir güçlenme politikası geliştirmenin önemine odaklanılmıştır. Bu kapsamda çalışmanın amacı, yaşlı bireylerin geleceklerinin şekillendirilmesinde yeni politikalara ihtiyaç duyulduğu ve bu ihtiyacın hangi politikalarla daha uygun olarak yerine getirileceği konusunda nelerin yapılabileceğini ortaya koymaktır. Keza ileri endüstri ülkeleri neo-liberal uygulamalara geçmeden önce sosyal devlet anlayışı ile altyapısını hazırlamış ve neo-liberal politikalarla bu sorunları bertaraf etmeye çalışırken aslında söz konusu ülkelerin varlıklı ülkeler olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Sorunun ağırlığı, gelişmekte olan ve üçüncü dünya ülkelerinde çok daha belirgindir. Çünkü varlıklı ülkeler bu sorunları ile baş ederken ekonomik açıdan güçlü olan ülkelerdir. Oysa gelişmekte olan ve üçüncü dünya ülkeleri ise artan yaşlı nüfus karşısında ekonomik açıdan güçlü olmayan ve bu yüzden daha çok bütçe gerektiren bir durumda olup "zengin olmadan yaşlı olmaktadır" (Powell, 2014; Görgün-Baran, 2017). Bunun için gelişmekte olan ve üçüncü dünya ülkelerinde uygulanan neo-liberal politikalar yerine yaşlı haklarını ihlal etmeyen ve yaşlı refahını önceleyen modellerin uygulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

2.YAŞLI YOKSULLUĞU VE EŞİTSİZLİĞİ

Yoksulluk kavramı ülkedeki uygulamalara göre farklı alanları ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu bağlamda yaşlı yoksulluğu kavramı, genel olarak 65 yaş ve üzeri nüfusta görülen yoksulluğu ifade ederken, emekli yoksulluğu emeklilik sistemleri

çerçevesinde bireylerin düzenli gelir/aylık almasına rağmen bu gelirin yetersizliğinden dolayı yoksulluğuna işaret etmektedir (Sarıca, 2018). Yaşlı refahı ise, sağlığın ve fiziksel, sosyal, ruhsal iyilik halinin; bağımsız yaşayabilme yetisinin; yaşam kalitesinin korunması ve daha iyi hale getirilmesi; ayrıca yaşam süreçleri arasında başarılı geçişlerin sağlanması için imkanların ömür boyu optimize edilmesi olarak tanımlanır (Aydın, 2006). Yaşlı refahı açısından sağlıklı-başarılı yaşlanmanın tesis edilmesi ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi elzemdir. BM İnsan Hakları Konseyi Genel Kurulu 1991 yılında yaşlı bireylerin yaşam kalitesinin iyileştirilmesine yönelik itibar, bağımsız yaşam, katılım, gerçekleştirme ve bakım olmak üzere beş temel ilke belirlemiştir (TİHEK, 2022). Bu ilkeler farklı sosyo-ekonomik düzeydeki yaşlıların yaşam kalitelerini doğrudan etkilemektedir. Zira yaşlıların sosyo-ekonomik düzeyleri arasında gelir ve mülkiyet sahipliği, sosyal güvence, eğitim, meslek, cinsiyet, iyi olma hali gibi farklı düzeylerde bulunan faktörler yaşlıların yaşam tarzlarını etkilediğinden yoksulluk ve eşitsizlikleri de beraberinde getirmektedir.

Yaşlı refahının sağlanabilmesi ve yaşlı bireylerin yaşam kalitesinin yükseltilebilmesi için yapılması gereken öncelikli şey yaşlılara yönelik eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ya da en aza indirilmesidir. Tüm dünyada yaşlı nüfus diğer nüfus gruplarına nazaran daha fazla eşitsizlikle karşılaşmakta ve ayrımcılığa uğrayarak hak ihlalleri yaşamaktadır. Covid-19 salgını ve tüm dünyada meydana gelen ekonomik krizler yaşlıların yaşamlarını derinden etkileyerek mevcut eşitsizlikleri şiddetlendirmiştir (UN, 2022). Yaşlıların karşılaştıkları ortak hak sorunları arasında yaşa bağlı iş ayrımcılığı (örneğin zorunlu emeklilik yaşı), tıbbi tedavilere erişim eksikliği, yaşa bağlı olarak toplumdaki rol ve statü kayıpları, engellilik ve muhtaçlık algısı, zihinsel ve fiziksel kapasitenin azalması, teknolojiye erişim eksikliği ve teknolojiyi kullanmada yetersizlik; finansal, fiziksel, psikolojik, sosyal ve cinsel istismara karşı savunmasızlık gibi durumlar yer almaktadır (TİHEK, 2022). Özellikle yaşlı ihmal ve istismarının pandemi süresince daha da arttığı söylenebilir (Kurt, 2022). Bu olumsuz durumlar yaşlıların ayrımcılığa uğramasına yol açmakta ve bir yaşlı eşitsizliği açığa çıkarmaktadır. Yoksulluk, yaşlı eşitsizliğinin bir başka boyutu olarak değerlendirilmektedir. Sönmez (2002), ülkelerin gelir dağılımındaki adaletsizliğin yol açtığı yoksulluk durumunun en çok alt-orta ve düşük gelir düzeyine sahip haneler için büyük sorun yarattığını dile getirmekte ve maddi koşullara işaret etmektedir. Yoksulluk üzerine çok çeşitli değerlendirmeler bulunmakla birlikte günümüzde yoksulluğa yalnızca gelir açısından değil mahrumiyet açısından yaklaşıldığı görülmektedir. Koray ve Alev (2002)'in belirttiklerine göre mahrumiyetin "hayatta kalmaktan mahrumiyet, bilgiden mahrumiyet ve yaşam koşullarından mahrumiyet" olmak üzere farklı biçimleri bulunmaktadır. Öte yandan Balcı (2002) ise, yoksulluğun kriterlerini ekonomik gelir kaynaklarından, prestijli bir sosyal statüden ve gerekli yaşam standartlarından yoksunluk olarak sıralamaktadır. Bu açıklamalar yoksulluğun bir insan hakkı ihlali anlamını taşıdığına ancak bireylerin asgari yaşam koşullarında bir yaşamı sürdürmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Özellikle 2015 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 2030'un temel şiarı olarak bilinen "kimseden geri kalmamak" adına ayrımcılıkların ortadan kaldırılması hem yoksulluğu hem de yoksunluğu giderecek politikaların gerekliliğini bir kez daha ön plana çıkarmaktadır. Bu konuda geliştirilen en bildik kavramlar mutlak ve göreceli

yoksulluk kavramlarıdır. Mutlak yoksulluk doğrudan insanca yaşam için gerekli olan bir gelir düzeyine sahip olmamak ile ilgilidir. Göreceli yoksulluk ise gelir ile birlikte yaşadığı çevrenin alt yapısındaki yetersizlikler, sosyal ve kültürel ihtiyaçların karşılanamamasından kaynaklı toplu taşıma, temiz içme suyu, sağlık, eğitim, kültürel ve sanatsal faaliyetler gibi üretim ve hizmetlere erişememeyi içeren bir yoksunluk durumunu ifade eder. Başka bir ifadeyle gerek mutlak yoksulluk gerekse göreceli yoksulluk belirli bir gelir düzeyi hesaplanarak bunun altında kalanların yoksul ve yoksun/mahrum oldukları tespitini sağlar. Bunun amacı yoksulluk ve yoksunlukla mücadele için stratejilerin geliştirilmesi ve politikaların üretilmesidir (Sallan-Gül, 2002; Bican, 2002; Kümbetoğlu, 2002). Bu çerçevede yaşlıların yoksulluğu ve mahrumiyeti hem sosyo-ekonomik düzeylerinin farklılığından hem de gerekli olan toplumsal hizmetlere erişimde yaşadıkları güçlüklerden kaynaklanmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere AB ülkeleri ve Türkiye'de maddi yoksulluğun saptanmasında genellikle "göreceli yoksulluk" kavramı kullanılmaktadır. Türkiye'de yaşlı yoksulluğunun nedenlerinin başında; işgücü piyasasındaki eşitsizlikler, sosyal güvenlik hizmetlerinin parçalı ve dağınık olması, kişilerin istihdama katıldıkları dönemde kayıt dışı çalışma olasılığının yüksek olması dolayısıyla emekli aylıklarının düşük olması gelmektedir (Karadeniz & Durusoy-Öztepe, 2013). Bu durumda eşitsizlik ve yoksullukla mücadelede yaşlıların da katılım göstererek inisiyatif almaları önemli görülmekte ve güçlenmelerinin yolunu açacağı düşünülmektedir. Yaşlı bireylerin genellikle zayıf/bağımlı oldukları ve bu nedenle toplum için bir yük oldukları varsayılır. Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcı tutum ve davranışlar hem yaşlı bireylere yönelik geliştirilecek politikaları hem de yaşlı bireylerin sağlıklı yaşlanma deneyimlerini olumsuz yönde etkilemekte ve eşitsizlikleri derinleştirmektedir (WHO, 2022). Özellikle yaşlı yoksulluğu oranlarının diğer nüfus gruplarına oranla yüksek oluşu sağlıklı yaşlanmanın önündeki en büyük engel olduğu gibi, yaşlı nüfusa yönelik eşitsizliklerin de en büyük göstergesidir. OECD verilerinin ortaya koyduğu üzere dünyadaki 65 yaş üstü bireylerin %14,1'i ulusal ortalama eşdeğer hane halkı harcanabilir gelirinin yarısının altında bir gelire sahip olup göreceli gelir yoksulluğu içinde yaşamaktadır. Bununla birlikte yaşlı bireylerin göreceli yoksulluk sınırıyla olan gelir farkları ortalama %23,8 iken nüfusun geri kalanı için bu oran %11,6'dır (OECD, 2021). Türkiye'deki yaşlı yoksulluk oranı ise 2021 yılı için %11,4'tir (TÜİK, 2022). Bu veriler yaşlıların diğer nüfus gruplarına oranla daha fazla yoksulluk içinde yaşadığına işaret etmektedir. Bununla birlikte küreselleşme, teknolojik gelişmeler (örneğin, ulaşım ve iletişim), kentleşme, göç ve değişen toplumsal cinsiyet normları da yaşlı insanların yaşamlarını doğrudan ve dolaylı yollarla etkilemektedir (WHO, 2022). Bu bağlamda yaşlı eşitsizliklerini ve yoksulluğunu azaltıcı politikalara ihtiyacın her geçen gün arttığı söylenebilir.

Nitekim Birleşmiş Milletler, Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminde evrensel, insan merkezli ve kimseyi geride bırakmadan insan haklarına dayalı bir ilerlemeyi vaat etmektedir (HelpAge International 2015). Bu kapsamda tüm bireyler için ekonomik ve sosyal refahının tesisi yoluyla sürdürülebilir kalkınmayı sağlamanın kalkınmanın temel amaçlarından biri olduğu söylenebilir (Oğlak, 2019). Ancak mevcut göstergeler küresel ölçekte yaşlı nüfusun hala tam olarak kapsamadığına ve sağlıklı yaşlanmaya olanak tanıyacak yaşlı refahının tam olarak sağlanmadığına işaret etmektedir. Oysa küresel ve yerel ölçekte yaşlı refahının sağlanması için gelir, sağlık, kapasite ve çevre olmak üzere dört temel alanda gerçekleştirilecek politikalara ihtiyaç vardır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında başlatılan BM'ye bağlı bir kuruluş olan HelpAge International tarafından ortaya koyulan "Küresel Yaşlanma İzlem

Endeksi 2015” raporunda yaşlı refahının 4 temel alan ve bu alanların içerdiği 13 gösterge üzerinden ölçüldüğü belirtilmiştir. Bu alanlar ve göstergeler birçok çalışmada (Durmaz Bodur, 2022; Cruz-Martinez & Cerev, 2019; Oğlak, 2019) ifade edildiği üzere bu çalışma açısından da önemli olduğu için bir kez daha belirtilmesi gerekli görülmüştür. Bu bağlamda yaşlı refahının alan ve göstergeleri şunlardır:

- 1) Gelir Güvenliği Alanında: a) Emeklilik kapsamı, b) Yaşlı yoksulluk oranı, c) Yaşlı bireylerin göreceli refahı, d) Kişi başına düşen GSMH göstergeleri yer almaktadır.
- 2) Sağlık Durumu Alanında: a) 60 yaş üstündeki bireylerin ortalama yaşam beklentisi, b) 60 yaş üstündekilerin ortalama sağlıklı yaşam beklentisi, c) Göreli psikolojik/ruhsal iyilik hali göstergeleri yer almaktadır.
- 3) Eğitim ve İstihdam Alanında: a) Yaşlı bireylerin işgücü piyasasına katılımı (istihdam oranı), b) Yaşlı bireylerin eğitim düzeyi gibi göstergeler yer almaktadır.
- 4) Uygun Çevre Koşulları Alanında: a) Sosyal bağlantılar (ihtiyacı olduğu zaman akraba ve arkadaşlarına erişebilme olanağı), b) Fiziksel güvenlik (gece dışarı çıktığında kendini güvende hissetme), c) Vatandaş özgürlüğü (kendi kararlarını alabilme özgürlüğüne sahip olma), d) Kamu araçlarına erişim (toplu taşıma araçlarına erişim konusundaki memnuniyeti) göstergeleri yer almaktadır (HelpAge International, 2013).

Bu alan ve göstergeler politikalara aktarıldığında, yaşlının hem güçlenmesi hem de sosyal içerilmesini sağlamakla birlikte aynı zamanda yaşam kalitesinin artmasını da getirmektedir. HelpAge International’de (2015) belirtilen alan ve göstergelere dahil edilen 96 ülke arasında Türkiye’nin 75. Sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Oysa sosyal refah devleti politikalarının ağırlıklı olduğu İsviçre (1), Norveç (2), İsveç (3) ilk üç sırayı alırken; Almanya (4), Kanada (5), Hollanda (6), İzlanda (7), Japonya (8), ABD (9), İngiltere (10) gibi ülkeler de ilk 10’un arasına girmektedir. Belirtilen bu ülkelerdeki yaşlı nüfus oranının yüksek olduğu dikkate alınırsa söz konusu devletlerin sosyal içermeci bir yaklaşımla yaşlının güçlenmesine hizmet ettiği sonucuna ulaşmak mümkündür.

3.SOSYAL REFAH DEVLETİ VE NEO-LİBERAL POLİTİKALAR

Refah devleti uygulamalarının 1979-1980 başlarında ortaya çıkan kamu borçları nedeniyle kesintiye uğraması ekonomide neo-liberalizm olarak isimlendirilen yeni bir arayışı getirmiştir. Neoliberalizm, 1980’li yıllarda İngiltere başbakanı M. Thatcher ve ABD başbakanı R. Reagen’in önderliğinde ve sonrasında birçok siyasetçi tarafından uygulamaya konulan devletin boyutlarının küçültülmesi, ekonomideki rollerinin azaltılması böylelikle serbest piyasaların gelişiminin kamusal düzenlemenin denetiminden çıkması sürecini ifade eder. 1970’li yıllarda meydana gelen yüksek enflasyon ve ekonomik durgunluk karşısında 1950-1960’lı yıllarda inşa edilmiş olan savaş sonrası “refah devletinin” ekonomik ilkelerine karşı alternatif bir ekonomik düzen ve çözüm anlayışı olarak nitelendirilebilir (Cahill & Konings, 2019; Korkmaz, 2014). Bu bağlamda neoliberal ekonomi politikalarının, refah devletinin uyguladığı koruyucu devlet politikaları-

nın sonucunda yüksek kamu harcamalarının devletleri bir krize sürüklediği ve refah devletinin sınırlarına ulaştığı anlayışına dayandığı söylenebilir (Rosanvallon, 2004). Bu nedenle ekonominin yeniden düzene sokulması düşüncesiyle varlıklı ülkeler refah devleti anlayışından uzaklaşıp neo-liberal politikaların uygulamalarına dönüşen bir sürecin yaşanması yoluna gidilmiştir. Varlıklı ülkelerin, belli bir gelişim düzeyine sahip oldukları için bu yeni düzenlemelerden daha az etkilendikleri söylenebilir. Oysa bu yeni düzenlemelerle birlikte üçüncü dünya ülkeleri için sorunlar daha çok derinleşmiş ve yoksullukla birleşerek eşitsizlikler artmıştır.

Neoliberalizm, insanları bir dizi sosyal hizmete ulaşmada piyasa mekanizmalarına daha fazla bağımlı kılacak bir şekilde devletlerin dönüşümüne yol açmıştır (Cahill & Konings, 2019). Neoliberal politikalar bireylerin ihtiyaç duyduğu hizmetlerin sunumunu devletten alarak özel kurumlara aktaran bir süreç yaratmıştır. Bu durum birçok bireyin ihtiyaç duyduğu hizmetlere ulaşmada zorluklarla karşılaşmasına ve eşitsizliklerle karşı karşıya kalmasına sebebiyet vermiştir. Nüfus grubu içerisinde neoliberal ilkelerin dezavantajlı kıldığı ve hizmetlere erişimde eşitsizliklerle karşılaşan gruplardan birisi de yaşlılardır. Yaşlı bireyler beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaktan sağlık ve bakım hizmetlerine erişime kadar birçok alanda zorluklarla karşılaşmaktadır. Aktif yaşlanma için fiziksel sermaye, kendini gerçekleştirme, beslenme, egzersiz, sağlıklı olmak ve sağlık kontrollerini aksatmamak başta olmak üzere yaşlı refahını artıracak kamu politikalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu bağlamda yaşlı refahının sağlanması adına vatandaşlara hak temelli sosyal politikaları en üst düzeyde sunan bir devlet anlayışına doğru (Yıldırım & Şahin, 2019) bir dönüşüm elzem görünmektedir.

Geçtiğimiz yarım yüzyıldan daha uzun bir süre boyunca, sanayileşmiş dünyanın vatandaşları “refah devleti” olarak bilinen bir dizi kamu programı ve politikasını yaratarak sosyal adaleti ve dayanışmayı kısmen teşvik etmeye çalışmış; bu bağlamda müzakere edilmiş haklar ve yükümlülükler yapısı içerisinde işsizlere, yoksullara, hastalara, engellilere, gençlere ve yaşlılara değişen derecelerde sosyal koruma sağlamak mümkün olmuştur (Esping-Andersen, 1994). Refah devleti olarak nitelendirilen böylesi bir politikanın geliştirilmesinde özellikle ikinci dünya savaşının rolü büyük olmuştur. İki büyük dünya savaşının ardından Avrupa ülkeleri, refah devleti konusuna daha planlı bir yaklaşım geliştirmiştir. Zira Yıldırım ve Şahin’in (2019) Mishra’dan aktardığı üzere, II. Dünya Savaşı’ndan sonra refah devletine yönelik önemli gelişmeler yaşanmış ve Avrupa ülkeleri sosyal politika ve sosyal refahla ilgili fikir ve yaklaşımlarını yeniden gözden geçirme ihtiyacı duymuştur. Korkmaz’ın da (2014) belirttiği gibi sosyal devlet anlayışı, devletin ekonomik alana daha fazla müdahale etmesini ve ekonominin planlanmasını getirmiştir. Savaş sırasında büyük yıkımlar ve felaketlerin yaşanması insanlık açısından son derece üzücü sonuçlara yol açmıştır. Bu türden kayıpların bir daha yaşanmaması ve Avrupa’nın yeniden imarı ve inşası için ülkeler arası barışın güçlendirilmesi fikri ön plana alınmıştır. Avrupa’da savaş sonrası yıkımların üstesinden gelindikçe ve vatandaşların maddi refah düzeyinin artması ile devletler sosyal hakları gündemine almaya başlamıştır. Bir başka açıdan konuya eğilen Özdemir (2022) ise 1917 devrimi ile hayata geçen Sovyetler Birliği’nin planlı kalkınma ile sosyo-ekonomik yapısını düzene koyarken; Avrupa ülkelerinin sosyalizmin yaygınlaşacağından dirençlilik duyarak kendi gelecekleri açısından sosyal hakları engelleyen bir yola yöneldikleri görülmektedir (Özdemir, 2022). Bu gelişmeleri dikkate alarak Avrupalı devletlerin savaşa ayıracakları bütçeyi insan haklarına ve ihtiyaçlarına uygun olacak biçimde kullanmayı tercih ettikleri söylenebilir. 1948 yılında UNES-

CO'nun ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin yayınlanması ve 1950 yılında bu beyannamenin maddelerinin genişletilmesi ve ardından 1957'de Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğunun kurulması (sonradan Avrupa Birliği-AB olarak tarihe geçen) birbiri ile savaşan Avrupa ülkelerinin refah devletiyle kucaklaşmasına neden olmuştur. Refah devleti politikalarının uygulanması sonucunda güçlenen ve zenginleşen ülkeler vatandaşlarına sosyal devlet anlayışı çerçevesinde sosyal hakları en üst düzeyde sunan devletler haline gelmişlerdir. Ancak 1975'li yıllardan sonra refah devleti anlayışında bazı çözümler olmuş ve yeni politika arayışları devreye girmiştir.

20. Yüzyılın ürünü olarak Almanya'dan başlayarak sonrasında Batı Avrupa ülkelerine, Kuzey Amerika'ya ve Avustralya'ya uzanan refah devleti anlayışının sosyal haklara ilişkin politikaların uygulanmasını beraberinde getirdiğini ifade eden Özdemir (2022), bu ülkelerin en önemli ortak özelliklerinin, güçlü ve yerleşik bir demokratik rejime, yüksek düzeyde sanayileşmeye ve gelişmiş bir piyasa ekonomisine sahip olmaları biçiminde değerlendirmiştir. Sonrasında refah devleti ülkeleri arasında başta Japonya olmak üzere Singapur, Hong Kong, Güney Kore, Tayvan gibi Pasifik ülkeleri de eklenmiş ve refah devleti bu ülkelerde de uygulanmaya başlanmıştır. Gelinek nokta Güney Avrupa, Doğu Avrupa ve Doğu Asya'ya kadar uzanan bu politika sosyal hakların bu ülkelerde uygulanmasını sağlamıştır. Günümüzde ise refah devleti yerine demokrasinin aktörleri olarak bilinen sivil örgütler, dini kurumlar, kar gütmeyen gönüllü kuruluşlar ve özel sektör sosyal refah hizmetlerini sunma konusunda iyi örnekler sunmaktadır. Böylelikle Taşçı'nın da (2013) belirttiği gibi, ülkelerin ekonomik gelişmişliği hükümetleri harekete geçirmiş ve muhtelif risklere karşı vatandaşlarını korumak amacıyla yardım yerine sosyal hak olarak eğitim, barınma, çocuk bakımı ve sosyal hayata katılım gibi çeşitli hizmetleri sunma lehinde programları içeren bir uygulama başlatılmıştır (Taşçı 2013). Bu türden sosyal hakları önceleyen uygulamalar, yaşlı bireylere sosyal içermeci bir anlayışla yaklaşılmasına ve yaşlıların refah düzeyinin yükselmesine hizmet etmesine imkân sağlamıştır.

Refah devleti, kazanımların korunmasının yanı sıra gelirlerin yeniden dağıtımı, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi, birtakım kolektif hizmetlerin yerine getirilmesi gibi olumlu edimler üstlenen bireyin yaşama ve mülkiyet haklarını güvence altına alan klasik koruyucu devletin genişletilmiş şekli olarak anlaşılabilir (Rosanvallon, 2004). Ancak tek bir tip refah devletinden söz etmek mümkün değildir. Sosyal hakların ve politikaların sunumu açısından refah devletlerinin çeşitli türlere ayrıldığı söylenebilir (Yıldırım & Şahin 2019; Kammer, Niehues & Peichl, 2012). Refah devleti sınıflandırmaları içerisinde en çok kullanılan olan Esping-Andersen'in sınıflandırmasına göre, Anglo-Sakson liberal veya piyasa merkezli refah rejimi, muhafazakâr veya Kıta Avrupası refah rejimi (korporatist) ve sosyal demokrat veya İskandinav refah rejimi olmak üzere üç temel refah devleti biçimi mevcuttur (Esping-Andersen, 1994). Refah rejimleri arasındaki ayrım "piyasa, devlet ve aile" kurumlarının baskınlığına dayanmakla birlikte liberal modelde, piyasanın; sosyal demokrat modelde devletin; muhafazakâr modelde ise ailenin baskın bir rolü söz konusudur (Ülgen&Arda-Özalp, 2017).

Avustralya, ABD, Kanada, İngiltere ve Yeni Zelanda'nın temsilcisi oldukları Anglo-Amerikan refah rejimi olarak

isimlendirilen liberal refah rejimi, refahın ana kaynağı olarak piyasa ön plana çıkarmaktadır (Kammer, Niehues & Peichl, 2012). Sınırlı refah devleti özellikleri göstermekte olan bu model piyasa mantığına göre hareket eden ve devletin vatandaşlara asgari yarar sağladığı bir refah rejimini simgeler. Bu bağlamda devleti asgari düzeye indirmek liberal refah modelinin temel politik taahhüdü olmaktadır (Ülgen&Arda-Özalp, 2017). Anglo-Sakson ülkeleri esasen belli bir dereceye kadar ücretlerin ve işgücü piyasasının kararsızlaştırılması stratejisini destekler (Esping-Andersen, 1994). Vatandaşları kendi refahlarını piyasada aramaları yönünde koşullayarak piyasa çözümlerini ve özel refah önlemlerini teşvik eder. Bu açıdan devlet tarafından sağlanan refahın minimum düzeyde olduğu söylenebilir (Ülgen&Arda-Özalp, 2017). Öyle ki bu refah devleti modelini uygulayan devletlerin amacı yüksek bir gelir eşitliğini sağlamaktan ziyade "aşırı yoksulluğun" önüne geçmektir. Piyasayla birlikte gönüllü organizasyonların etkin olduğu bu modelde devlet, diğer yollar çözüme ulaşmadığında sosyal sorunlarla baş edemeyenlerin başvurduğu mercidir. Gelir transferleri ve sosyal yardım programları vatandaşların başvuruları üzerine devlet tarafından ve gelir araştırması sonucunda sunulur. Sosyal refah programları asgari gelir garantisi ve sınırlı bir müdahale sağladığı için yoksulluk, sosyal eşitsizlik ve gelir dağılımında adaletsizlik sorunları tam anlamıyla çözülemez (Yıldırım&Şahin, 2019; Tiyek & Yerim, 2016).

Avusturya, Almanya, Fransa, İtalya, Belçika gibi Kıta Avrupası ülkelerinde uygulanmakta olan muhafazakâr, ya da korporatist olarak nitelendirilen refah rejimi ise refahın sağlanması için geleneksel aile kalıplarını ve mesleki statüyü vurgulayan korporatist-statik bir gelenekten beslenir (Kammer, Niehues & Peichl, 2012). Bu refah modelinde özel refah düzenlemeleri ve gelirin yeniden dağılımı marjinal ölçekte varlığını sürdürse de piyasanın verimliliği daha az önemsenir ve sosyal hakların boyutu genişir. Sosyal harcamalar liberal refah devletinden önemli oranda yüksek olsa da istihdamı yükseltmeyi ve bireyleri işgücü piyasasında tutmayı hedeflenmemektedir. Bu bağlamda işgücü arzının azaltılmasına yönelik bir strateji izlenir (Esping-Andersen, 1994). Ülkelerin benimsediği model sosyal sorunları sosyal güvenlik yoluyla gidermektedir. Bu modelin finansal refah olanakları vergilerden ziyade sosyal sigorta ilkelerine dayanmaktadır. Devlet müdahalesi sosyal grupların sağladığı ortanın yetersiz kaldığı durumlarda sınırlı olup, bireylerin öncelikle aile, dini kurumlar ve diğer sosyal gruplara güvenmeleri beklenmektedir (Ülgen & Arda-Özalp 2017). Aileye büyük önem verilen bu modelde aile ile birlikte sosyal sigorta insanı korur niteliktedir (Yıldırım & Şahin, 2019; Tiyek & Ertüm, 2016).

İsveç, Finlandiya, Hollanda, Norveç ve Danimarka gibi ülkelerin temsilcisi oldukları sosyal demokrat ya da İskandinav refah rejiminde ise kamu sektöründe refah devletinin teşvik ettiği bir istihdam genişletme stratejisi izlenir (Esping-Andersen, 1994). Piyasanın dışlanması ve evrensel bir dayanışmanın inşası bu modelin özünde yer alan temel ilkelere (Ülgen&Arda-Özalp 2017). Sınıflar arası eşitlik, sosyal dayanışma ve evrensellik esas olup evrensel gelir garantisi, sosyal sigorta ve dezavantajlı kılınmış gruplara yönelik son derece gelişmiş hizmetler söz konusudur. Bu devletin araçlarını, politik, sosyal ve ekonomik eşitlikçiliğin desteklenmesi için kullandığı açıkça görülmektedir (Ülgen&Arda-Özalp, 2017). Sosyal haklar devlet tarafından yoğun olarak sağlanır ve özel refah düzenlemeleri ile değerlendirmeleri marjinal seviyede tutulur. Herkese yüksek düzeyde gelir güvencesi sağlama ve gelirin yeniden dağıtımı üzerinde önemle durulur. İstihdam devletin öncelikli sosyal politika alanlarındandır. Özellikle kadının istihdama katılımını ve ekonomik statüsünün eşitlenmesini teşvik eden kamu politikaları geliştirilir. Örneğin Danimarka ve İsveç'te küçük çocukların

yaklaşık yüzde 50'sini kapsayan kamu gündüz bakımının yanı sıra ücretli doğum ve ebeveyn iznine ilişkin cömert hükümler sayesinde kadınların çalışma hayatına katılma oranı artmıştır (Esping-Andersen, 1994). Aileyi güçlendirirken bireyin daha fazla bağımsız olmasını amaçlar. Vatandaşların refah gereksinimlerini mümkün olduğunca piyasadan bağımsız kılmaya çalışarak yaşlılık ve diğer refah önlemleri gerektiren durumlarda cömert bir sosyal refah devleti anlayışı ile hareket ederler (Yıldırım & Şahin, 2019; Taşçı, 2013).

Esping-Andersen'in üçlü refah devleti sınıflandırmasına ek olarak Yunanistan, İspanya, Portekiz, Türkiye, İtalya ve İrlanda Cumhuriyeti'nin de içinde yer aldığı Ferrera tarafından tasarlanarak literatüre giren dördüncü bir model de Güney Avrupa Refah modelidir. Güney Avrupa refah modeli, refahın sağlanması adına korporatist gelecekte beslenmesi ve aileye verdiği önem açısından muhafazakâr refah devletleri ile paralellik gösteren özellikler sergilese de (Kammer, Niehues & Peichl, 2012), aile ve çalışma hayatını uzlaştıran politikaları ve daha az gelişmiş aile hizmetleri sunması nedeniyle ondan ayrılmaktadır (Ülgen & Arda-Özalp, 2017). Tam olgunlaşmamış model adı da verilen bu modelde çok parçalı yapıya sahip eşitsiz bir korporatist güvenlik sistemi ile bu sistemin dışında kalan geniş bir kesimi oluşturan kendi hesabına çalışanların ve enformel sektör çalışanlarının varlığı söz konusudur. Ferrera'nın ifadesiyle güvenlik sistemi düalist ve kutuplaşmış bir karaktere sahiptir. Düzenli veya kurumsal işgücü piyasasında yer alanlara cömert bir koruma sağlanırken, düzensiz veya kurumsal olmayan piyasada yalnızca zayıf bir sübvansiyon söz konusudur. Transfer ödemeleri ve nakdi yardımların önemi büyük olsa da gelirin dağılımı Kıta Avrupası'nda olduğu gibi mesleki statüye dayalı ve kurumsal olarak parçalanmış niteliktedir (Ferrera, 2000; Ferrera, 1996).

Güney Avrupa ülkeleri yasa ve anayasalarında modern refah devletinin kurumsal gelişmelerinin vaat edildiği ancak uygulamada refah devleti olmaktan uzak devletlerdir. Bireylere sundukları sosyal olanaklar ve hizmet eden kurumsal yapıları oldukça yetersizdir. Gelir koruma sistemleri parçalı ve çarpık yapıdadır. Bu bağlamda daha az kapsamlı ve daha az gelişmiş bir refah sistemine ve transfer politikaları yoluyla yeniden dağıtımda düşük performansla sahip olduğu söylenebilir (Kammer, Niehues & Peichl, 2012). Sunduğu evrensel sağlık hizmetinin yanı sıra aile yardımları ve kamu konutları gibi sunduğu pek çok hizmetin oldukça az gelişmiş olduğu görülmektedir (Ferrera, 2000). Hizmet sunumu gelişmemiş devlet kuruluşları aracılığıyla sağlanır. Devletin hizmet sunduğu bazı alanlarda özellikle -sağlık ve sosyal hizmetlerin sunumunda- kamu ve kamu dışı aktörlerin yüksek düzeyde eklemlenmiş olduğu görülür. Özellikle sağlık hizmetlerinin kurulmasında kamu ve özel sektörün bir araya gelişi özel tedarikçilere büyük avantaj ve karlar sağladığından özel tedarikçiler ve sağlık yöneticileri arasında danişıklı manipülasyonların yanı sıra kamu parasının israfı söz konusudur (Ferrera, 2000; Ferrera, 1996).

Güney Avrupa Refah Rejiminde yoksullukla mücadele kurumlarına, dini oluşumlara, geleneksel aileye dayanmakla birlikte bir kısmında seçim sandığına endeksli parti politikalarını, çok fazla politik vaadi ve düşük bir devlet kapasitesini bir arada bulmak mümkündür. Her an mali krizlerin tetiklenebileceğine dair beklentiler vardır. Bu mali krizler yasal eşitsizlikler nedeniyle yüklerin çeşitli

meslek grupları arasında dengesiz dağılması ve kara ekonominin ve vergi kaçakçılığının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır (Ferrera 2000). Ekonomileri dışardan müdahalelere açıktır. Sosyal güvenlik yani sosyal koruma, sosyal fayda ve sosyal fırsatlar açısından içerde olanlar ile dışarda kalanlar arasında keskin bir ayrım bulunur. Eşitsizlik üzerine kurulan, sunulan, dağıtılan kamu hizmetleri çoğu zaman nitelik yönünden yetersiz bulunmaktadır. Diğer taraftan ekonomide kayıt dışı algısı geniştir ve bu algı eşitlik ile ciddi nitelik sorunları doğurmaktadır. Sosyal güvenlik sistemi korporatist özellikler gösterir ve evrensel sağlık sigortası uygulaması da yerleşmemiştir. Devletin sosyal güvenlik alanında formel kanallar vasıtasıyla oynadığı rolün sınırlı kalması, buna karşılık devletin tikelci, içinde patronaj ilişkilerinin önemli rol oynadığı mekanizmalarla bireyin geçim olanaklarını önemli ölçüde etkilemesi söz konusudur. Yoksulluktan kaynaklanan sosyal dışlanma önlenemez iken kamunun sunduğu belirli hizmetlerin dağıtım ve planlama aşamalarında riyakârlık, yolsuzluk ve tikelcilik yoğundur (Yıldırım & Şahin, 2019; Taşçı, 2013). Dolayısıyla bu model yaşlıların güçlenmesine hizmet etmemektedir.

4. TÜRKİYE, YAŞLILAR AÇISINDAN REFAH POLİTİKALARININ NERESİNDE?

Bu konuda Türkiye'de uygulanan politikalara bakmak gerekir. Her ne kadar bu çalışmanın amacı doğrudan Türkiye'deki politikaların uygulamada nasıl işlediğinin tespitine yönelik olmasa da konu hakkında kısa bir bilgi paylaşımı yararlı olacaktır. Türkiye, refah devleti modellerinden dördüncüsünü oluşturan Güney Avrupa Refah Rejimine (GAR Rejimi) dahil edilmektedir. Bu modelin temel özellikleri şunlardır; ikili gelir desteği sistemi, sağlık uygulamalarında evrensellik, refah hizmetlerinin planlamasında tikelcilik bir diğer ifadeyle klientalizm ve bunun yanı sıra yolsuzluk; kamu harcamalarının yüksekliği ve aileye rol ve sorumluluk yüklenmesidir. Dolayısıyla Türkiye açısından GAR Rejimi; devlet, piyasa ve aile üçlüsünden oluşmaktadır. Özellikle refah sağlayıcı mekanizmalardan aile ve akraba ilişkileri bu modelin en belirgin yapı taşı oluşturmaktadır. Bunun nedeni ailenin dışında olup bir nevi enformel sistemle ilişkisi olanlara yönelik ortaya çıkan olumsuzluklarda devletin sorumluluk almayarak kendi sorumluluğunu ailelere ve bireye yüklemesi meselesidir (Tiyek & Ertüm, 2016; Yıldırım & Şahin, 2019; Taşçı, 2013). Daha önce de belirtildiği gibi HelpAge'in belirlediği yaşlı refahının temel alanlarını içeren gelir güvenliği, sağlık hizmetleri, eğitim ve istihdam olanakları ve uygun çevre koşullarının yaşlılar açısından durumuna bakıldığında Türkiye 96 ülke arasında 75. sırada yer almaktadır. Yaşlılar açısından sağlık politikası incelendiğinde Türkiye'de aile hekimliği kapsamında "birinci basamak" sağlık uygulamasının bulunduğu ancak yapısal-tekni ve hizmete ilişkin sorunları var olduğu (Belek, 2014) bilinmektedir. Ulusal sağlık sistemi ve hizmetlerin sunumu gelişmemiş ve yeterli donanıma sahip olmayan kuruluşlar ve personel tarafından sağlanmaya çalışılmaktadır. Öte yandan gelir güvenliği açısından Türkiye'de yüksek ve düşük emekli maaşlarının bir arada var olması nedeniyle gelir sisteminin parçalı ve çarpık olduğu anlaşılmaktadır. Yoksul vatandaşların geçimi ise yerel yönetimlere ve kişisel yardımlara bırakılmıştır. Özellikle dini kuruluşların, cemaatlerin ve sivil-gönüllü örgütlerin yardım desteği yoksulların en büyük gelir kaynağı olmaktadır. Bu konuda en temel yardımın aile kurumuna bırakıldığı ve geleneksel ilişkiler üzerinden işletildiği görülmektedir. Ülke ekonomisinin dışardan müdahalelere açık olması ciddi ekonomik krizlerin yaşanmasına yol açmaktadır. Liyakati esas almayan adam kayırmacılık uygulamaları eşitsizliği ve partizanca uygulamaları açığa çıkarmaktadır. Sosyal güvenliğin çatısı altında olanlar ile olama-

yanlar arasında sosyal fırsatlar ve sosyal koruma bakımından ayrımcılığın yaşanması, kayıt dışı ekonominin varlığı gibi nedenler eşitsizliği artıran temel bir faktör olmaktadır (Taşçı, 2013; Yıldırım & Şahin, 2019; Tiyek & Ertüm, 2016; Korkmaz, 2014). Bununla birlikte Türkiye’de sosyal politika uygulamalarının ekonomik ve siyasal krizlerin gölgesinde kaldığı söylenebilir. Özellikle düşük milli gelire sahiplik ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin yaşlıların yaşam koşullarını zorlaştırdığı ve yaşam kalitelerini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Bu anlamda demokrasi ve insan hakları ihlalleri gibi siyasal sorunlar; eğitim ve sağlık hizmetlerine erişememe, kadın-erkek eşitsizliği gibi sosyal sorunlar; işsizlik, enflasyon, istihdamda kayıt dışılık, vergilendirmede yaşanan aksaklıklar gibi ekonomik sorunlar, refah devletine ilişkin sosyal politika uygulamalarını aksatmaktadır.

Çalışabilir durumda olan 65 yaş ve üzeri vatandaşların istihdam edilememesi ve aktif bir yaşamı sürdürmede karşılaştığı uygun olmayan çevre koşulları yaşlı haklarının ihlalini ortaya çıkardığı gibi yaşlı refahının da oluşmasına engel teşkil etmektedir. Bu anlamda toplumcu bakışı önceleyen “hak” temelli bir yaklaşımı dikkate almayan hükümetler yalnızca yardım kapsamında değerlendirilen bir uygulama ile yaşlının refaha ulaşmasını sağlayamamaktadır. Bu durum yaşlı ayrımcılığı ve dışlanmasını beraberinde getirmektedir.

Türkiye’nin 1961 Anayasası sosyal devlet anlayışını hükme bağlamıştır. Bu kapsamda 1976 yılında çıkarılan 2022 Sayılı Yasa ile “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun” yürürlüğe konulmuştur. Ancak yine de sosyal yardım uygulamaları söz konusu olmuştur. 1982 Anayasası ile yeni bir döneme girilerek piyasa ekonomisine hizmet eden bir uygulama başlatılmıştır. Özellikle 1986 yılında Sosyal Dayanışma Fonu kurularak yoksullara yardım politikası haline getirilmiştir. 1988 yılında ise 2828 sayılı sosyal hizmetler kanunu ile yardıma ve bakıma muhtaç tüm vatandaşlara götürülecek hizmetler için bir teşkilatın kurulması ve görevlerinin belirtilmesi sağlanmıştır. Yıllar itibarı ile birçok kez adı değiştirilen ama bu hizmetlerden halen sorumlu olan kuruluş Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığıdır. 1990’lı yıllarda yaşlı bakımı ve hizmetleri için yine muhtaç ve yoksullar kapsamında yerel yönetimlerin devreye sokulması ile siyasi iktidarlar yardımları çoğaltarak kendi tabanlarını yoksullar üzerinden oluşturmuş ve yardıma muhtaç seçmen konumunda popülist politikalar izlemiştir (Korkmaz, 2014).

Türkiye’de “dulluk maaşı” düzenlemesi ile 2012 yılında yalnızca sosyal güvencesi olmayan kadınlara verilen bir yardım uygulamasına başlanmıştır. Bu uygulama emekli olup kocanın ölümü halinde eşine (kadına) dulluk maaşının bağlanması ile çalışmayan kadınların aylık almasını sağlayan ve görece muhtaçlık algısından kurtaran bir anlayışı getirirse de en düşük aylık üzerinden olduğu için yaşlı kadınların yoksulluklarını azaltmamaktadır. Öte yandan 2022 Sayılı Kanun 2013 yılında yeniden gözden geçirilmiş, 2014 yılında değişikliğe uğramış ve 2018 yılındaki değişiklik ile engellilerin de dahil edilmesiyle kanunun kapsamı genişletilmiştir. Sarıca’nın (2018) belirttiği üzere, 1964 yılında dağılık halde olan farklı sigorta kanunları birleştirilmiş ve Sosyal Sigortalar Kurumu kurulmuştur. 1949 yılında devlet memurlarına yönelik T.C. Emekli Sandığı kurulmuş, 1971 yılında ise esnaf, sanatkâr ve diğer bağımsız çalışanlara yönelik Bağ-Kur sistemi devreye girmiştir. 1999 ve 2008 yıllarında

Türk Emeklilik Sisteminde mali sürdürülebilirliği esas alan reformlar yapılmış, 2006 yılında 5502 sayılı kanunda SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı Sosyal Güvenlik Kurumu çatısı altında birleştirilmiştir. Buna rağmen halen yaşlılar için aktif yaşlanma konusunda hak temelli bir uygulamaya itibar edilmemesi problemlerin devam etmesine neden olmaktadır.

Türkiye’nin sosyal politika rejiminde ailenin önemli bir kriter oluşturduğu açıktır. Aile, devlet ile vatandaş arasında katalizör görevi görmekte ve yaşlı bakımında bir önceki kuşağı bir sonraki kuşaktan sorumlu tutmaktadır. Oysa ailenin de günümüz sosyo-politik ve ekonomik gelişmeler kaynaklı olarak yapısı ve ilişkileri değişmiş ve farklılaşmıştır. Bu anlamda yaşlısını vatandaş olarak görmek yerine itaat eden bir “kul” anlayışı benimsenmiştir (Korkmaz, 2014; Taşçı, 2013). “Gençlerin merhametine bırakılan” (Bora, 2019) böylesi bir modelin tüm ilke ve uygulamalarının yaşlı refahına yansıdığı ve sorun yumağını derinleştirerek kronik hale getirdiği söylenebilir. Türkiye’de sosyal yardım sisteminin hak temelli olmak yerine ihtiyaç tespitine yönelik olması “sadık yurttaş” (Suğur, 2019) anlayışını ön plana çıkartmakta bir istikrarın sağlanamadığını ortaya koymakta; yardımların haktan çok “minnete dönüşmesi” (Taşçı, 2013) ve yardım miktarının belli bir standardının bulunmaması ve yardım alanların objektif kriterlere göre seçilememesi gibi faktörler bu konudaki tedbirlerin palyatifliğini ortaya koymaktadır (Durmaz-Bodur, 2022). Kültürel değişimler sonucunda çekirdek ailelerin gerek kendi varlıklarını sürdürmede gerekse bakım hizmetlerini vermede giderek zorlandıkları görülmektedir (Cengiz, 2018). Öte yandan geleneksel aile ve akrabalık ilişkilerine dayalı bakım hizmetlerinin yerine getirilmesindeki yetersizlikler dikkate alınırca uzmanlık gerektiren bu alanda eğitilmiş ve profesyonel bakıcılara ihtiyaç giderek artmaktadır (Oğlak, 2014).

Türkiye’de muhtaçlar, gücsüzler, kimsesizler ve dezavantajlılar için çıkarılan 2022 sayılı yasa, yaşlılara yönelik refah uygulamasının “hak” temelli olduğunu ortaya koysa da bu yasanın günümüzde yalnızca muhtaçlara, gücsüzlere ve engellilere yönelik olması nedeniyle yaşlı refahına tam olarak hizmet ettiği söylenemez. Tufan’ın da (2014) ifade ettiği gibi kendi geçimini sağlayamayan yaşlılara yardım etmek bakımından aileyi sorumlu tutmak bu ailelerin de gelir düzeylerinin yeterli olmadığını görmezden gelmek demektir. Bu nedenle 2022 sayılı yasanın günümüz koşullarına göre güncellenmesi gerekmektedir. Öte yandan Tiyek & Ertüm’e göre 2016 yılında uygulanan Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) gibi projeler aracılığıyla koruyucu-önleyici uygulamalara öncelik verildiği ancak bu uygulamaların GAP Rejiminin özelliklerinden bağımsız olmadığı görülmektedir. Bu anlamda Türkiye’nin sosyal politika uygulamalarının parçalı ve dağınık yapısı Güney Avrupa Refah Rejiminin özellikleriyle örtüşmektedir (Tiyek & Ertüm, 2016). Tüm açıklamalara bakıldığında, Türkiye’nin refah rejiminin aile dayanışması üzerine kurulu olduğu söylenebilir ki, bu da evrensel ilkelere ve hak temelli uygulamalardan uzak olduğu gibi yaşlının güçlenmesine hizmet etmeyen bir uygulamalar bütününe işaret etmektedir.

5.TARTIŞMA VE SONUÇ

Son dönemde gerçekleştirilen çalışmaların ortaya koyduğu üzere toplumsal bir hedef olarak aktif, üretken ve sağlıklı yaşlanma hem refah politikaları hem de yaşlı bireyin düşünömsel gelişimi ile yakından ilintilidir. Bu bir anlamda bireylerin yaşlanma sürecine hazırlanırken refleksif bireyler olarak kendi yaşamlarını düşünömsel olarak dönüşüme uğratabilecekleri anlamına gelir. Diğer taraftan hükümetler yaşlı refahı politikalarına daha çok ağırlık vererek yaşlı nüfusun yaşam kalitesini yükseltmek adına sosyal içermeci bir yaklaşımla eşitsizliği ve yoksulluğu en aza indirebilme kabiliyeti gösterebilir. Böylelikle

yaşam seyri çerçevesinde erken ve geç dönem tedbirler alınarak yaşlı bireylerin geleceğe hazırlanmaları olanaklı hale getirilerek sağlıklı yaşlanma açısından toplumsal hedefin gerçekleşmesine katkı sağlanabilir. Bu kapsamda gerek erken dönem gerekse geç dönem olmak üzere sağlıklı bir yaşlanma süreci sürdürebilmek için sosyal devlet anlayışı ile sosyal politikaların oluşturulabilmesi için gerekli tedbirlerin alınması kaçınılmazdır. Zira neoliberal politikalar yaşlıların sosyal haklardan mahrum olmasına yol açmakta, bu durum ise eşitsizlik ve yoksulluğu tetiklemektedir. Sosyal ve sağlık güvencesinden yeteri ölçüde yararlanamayan yaşlıların bakımı aileye bırakılmakta ve sürekli muhtaçlık durumunda kalmasına yol açmaktadır. Bu durum hem bir insan hakkı ihlali hem de bir ayrımcılık yaratmaktadır. Oysa sosyal içermeci politikaların uygulamaya konulması yaşlı bireyleri daha insanca ve hakça bir yaşama kavuşturmakla diğer bir ifade ile sosyal devlet anlayışına ilişkin politikaları hayata geçirmekle mümkün gözükmektedir.

Küresel ölçekte yaşanan neoliberal politikaların dönüşümü Türkiye'nin de bu politikalarından etkilenmesini kaçınılmaz kılmıştır. Özellikle emek politikalarındaki istikrarsızlık piyasa işleyişinde bireye yansıkça birey piyasa dışına itilmekte ve bakım görevi aileye devredilmektedir. Türkiye'de geleneksel aile ilişkileri temelinde dayanışma ağlarının bulunması aileleri iki yönlü baskı altına almaktadır. Aileleri, her ne kadar dayanışmacı olsalar da bir taraftan yaşlı bakımını üstlenirken kardeşler ve akrabalar arasında gerilimli ilişkilerin oluşması diğer taraftan ailelerin giderek yoksullaşması çift yönlü baskının üstesinden gelinemez hale getirmektedir. Zaten gelirleri belli bir yaşam standardının altında olan aileler için ise yaşam koşullarında yaşadıkları zorluklar nedeniyle bu görev bir yük haline almakta ve problem çözüme düzeyde gelmektedir. Yine Türkiye'de neoliberal politikaların son yıllarda ön plana çıkması "liberal birey" ideolojisini gündeme getirmiştir (Durmaz & Yağcı, 2018). Böylece yaşlı bakımı meselesi aslında "dayanışmacı aile" ile "bireyci" anlayış çerçevesinde bir madalyonun iki ayrı yüzünü ortaya koymaktadır. Zira "liberal birey" ideolojisinin hakim kılınması, "neme lazımci" bir anlayışın gelişimine kaynaklık etmektedir. Böylece bir yandan dayanışmacı öte yandan bireyci anlayışın devrede olması hükümetlerin daha esnek ve menfaatçi davranmasını ön plana çıkarmaktadır. Oysa bakım konusunda devletin görünmez olması ve tüm sorumluluğun bireye yüklenmesi eşitsizliklere neden olmaktadır (Durmaz & Yağcı, 2018). Özellikle yaşlıların sosyal bir hak olarak sosyal haklarının ve gelir düzeylerinin insanca yaşama düzeyine çekilmesi ve yaşlı bakımının haklar temelinde değerlendirilmesi yaşlı refahı için şarttır.

Yaşlı refahının sağlanması adına sağlık ve bakım politikalarında değişiklikler gerçekleştirilmelidir. Evde bakımdan destekli yaşama ve huzurevlerine alternatif olacak bireylerin müzakere edebilecekleri yeterli sayıda seçenek sunacak bir dizi uzun süreli bakım seçeneğinin yaratılması gerekir. Polivka'nın da önerdiği gibi özerkliği en üst düzeye çıkaracak şekilde tasarlanmış, bireysel ihtiyaçlara yanıt veren ve esnek olmayan kurumsal yapılar içinde tek tip uygulamaları dayatmayan, ev içi ve toplu bakım programları ile alternatif bakım programları öneren esnek bir bakım sistemi inşa edilmelidir (Polivka & Moody, 2001). Esnek bakım sistemi her sosyo-ekonomik düzeydeki yaşlının hizmet ve imkanlardan daha çok yararlanmasını arttıracaktır.

Neoliberal politikalar bağlamında aktif, üretken ve verimli olmaya yapılan vurgu toplumlar içinde çalışmayan yaşlı bireylerin aile üyelerinin desteğine bağımlı olmasına ve ekonomik sisteme bir yük olarak görülmesine sebebiyet vermiştir. Yaşlı nüfusu oluşturan bireyler, taşıdıkları potansiyelin dışı vurumu hâlinde ülke kalkınmasında önemli bir rol oynayabilecekken, çoğunlukla istihdam olanaklarından yeterince faydalanamamakta ve dışlanmaktadır (TİHEK, 2022). Bu da yaşlı bireylerin bağımsız şekilde yaşamalarını sürdürmelerini engelleyebilmektedir. Böylelikle bu durum yaşlı bireylerin refahı ve psikolojik iyi oluş durumlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bununla birlikte Moody'nin vurguladığı üzere her insanın olduğu gibi yaşlı bireylerin de öncelikle talep ettiği şey saygı ve itibar görmesidir. Bu bağlamda yaşlı bireylerin psikolojik iyi oluşunun sağlanması adına yaşlı bireylerin itibar ve saygı görme hakkının sağlanması, bunun için gerekli siyasi ve sosyal değişimin yaratılması gerekir (Polivka & Harry, 2001). Şahin'in (2018) belirttiği üzere, Kuzey Avrupa Ülkelerinin modeli olan sosyal demokratik refah devletlerinde sosyal haklar yüksek, özel refah düzenlemeleri minimal bir düzeydedir. Öte yandan, haklar korporatist olmaktan ziyade evrensel özelliktedir ve statü farklılıklarını korumaktan çok vatandaşların eşitliği ön planda tutulmaktadır. Ayrıca gelirin yeniden dağıtımına ve tüm vatandaşlara yüksek düzeyde gelir güvencesi sağlamaya hükümetler tarafından özel önem gösterilmektedir. Bu anlamda görece de olsa yaşlı refahının en yüksek olduğu ülkelerin İskandinav Ülkeleri olduğu söylenebilir. Bu bağlamda sosyal politikaların uygulanması açısından Türkiye'nin ekonomik, politik ve sosyo-kültürel yapısı gereği tek bir refah modeline oturtulamayacağı, ancak Güney Avrupa, Muhafazakâr ve Liberal modellerin özelliklerine daha yakın izler taşıdığı söylenebilir.

Sonuç olarak bizim önerimiz; yaşlı refahını HelpAge çerçevesinde ele aldığımızda 4 ana alanın ön plana çıktığı, bu alanların güvenli gelir, sağlık durumu, ekonomik ve istihdam durumu ve uygun çevre koşulları ve hizmetlere erişim olarak değerlendirildiği görüşünden hareketle hem uygun refah devleti politikalarına hem de hak temelli uygulamalara önem verilmesi gerektiğidir. Özellikle Türkiye'de geçici ve palyatif tedbirlerin sosyal güvenliğin parçalı ve dağınık yapısını toparlamasına izin vermemesi dikkate alınırca sosyal demokrasi refah devleti politikalarına yönelik çalışma ve çabalara öncelik verilmesi gerekir. Zira aile ve bireyin sorumluluğuna dayalı yaşlı bakımı yaşlı refahını inşa etmede yetersiz kalacaktır. Bunun için hükümetlerin neo-liberal politikalar yerine bireyler ve özellikle yaşlılar arasındaki eşitsizlikleri, ayrımcılıkları ve dışlanmayı önlemek adına sosyal demokratik refah devleti uygulamalarını hedef alan politikalara yönelmeleri önerilmektedir.

Çıkar Çatışması

Yazarların herhangi bir çıkarı dayalı ilişkisi yoktur.

KAYNAKÇA

- Aydın, D. (2006). Toplum ve birey için sağlıklı yaşlanma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 13(4), 43-48.
- Balci, Ş. G. (2002). Yoksulluk ve sosyal dışlanmanın hukuksal nedenleri ve çözüm arayışları. Y. Özdek (Ed.), *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları* (s.477-489). Ankara: Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi.
- Belek, İ. (2014). Sağlık reformları ve yaşlı sağlığı açısından Türkiye'ye yansımaları. N. Korkmaz Yaylagül & S. Yazıcı (Eds.). *Küreselleşme ve Yaşlılık: Eleştirel Gerontolojiye*

- Giriş* (s.169-188). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Bican, İ. (2002). Türkiye’de yoksulluk ve kadınlar. Y. Özdek (Ed.). *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları* (s.119-127). Ankara: Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi.
- Bora, S. I. (2019). Genç neslin merhametine kalmak mı? *Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi*, 362-363, 1-83.
- Cahill, D., & Konings, M. (2019). *Neoliberalizm*. İstanbul: Ütopya Yayınevi.
- Cengiz, İ. (2018). Türk sosyal güvenlik sistemi içerisinde yaşlılara yönelik sosyal yardım ve sosyal hizmetler. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 8(2), 23-40.
- Cruz-Martinez, G., & Cerev, G. (2019). Global AgeWatch index and insights. D. M. Gud (Ed.). *Encyclopedia of Gerontology and Population Aging*. Cham: Springer.
- Durmaz Bodur, N. (2022). Sosyal yardımların yaşlı refahı üzerindeki etkisi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD)*, 15(2), 57-73. doi:10.46414/yasad.1177824
- Durmaz, N., & Yağcı, U. (2018). Refah devleti dönüşümünün yaşlı bakımına etkisi. V. Kalınkara (Ed.). *Yaşlı Bakımı: Atölye Çalışmaları*. Denizli: Yaşlı Sorunları Araştırma Derneği Yayınları.
- Esping-Andersen, G. (1994). After the Golden Age: The future of the welfare state in the new global order. *UNRISD Occasional Paper: World Summit for Social Development*, 7.
- Ferrera, M. (1996). The "Southern Model" of Welfare in Social Europe. *Journal of European Social Policy*, 6(1), 17-37. doi:10.1177/095892879600600102
- Ferrera, M. (2000). Reconstructing the welfare state in Southern Europe. S. Kuhnle (Ed.). *Survival of the European Welfare State* (s. 166-181). Routledge.
- Görgün-Baran, A. (2017). Yaşlanma ve modern toplum: Küreselleşme kentleşme ve dijital yaşam. İ. B. Akçakaya & E. Özmete (Eds.). *Türkiye Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma Zirvesi 2017* (s. 66-79). Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- Kammer, A., Niehues, J., & Peichl, A. (2012). Welfare regimes and welfare state outcomes in Europe. *Journal of European Social Policy*, 22(5), 455-471. doi:10.1177/0958928712456572
- Karadeniz, O., & Durusoy-Öztepe, N. (2013). Türkiye’de yaşlı yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum*, 38, 77-102.
- Koray, M., & Alev, H. H. (2002). Yoksulluk ve Yoksunluk Konusunda Bütünlükçü Bir İnsan Hakları Yaklaşımının Gereği. Y. Özdek (Ed.). *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*. Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi.
- Korkmaz, N. (2014). Türkiye’de Yaşlılık ve Sosyal Politika-Yaşlılık Politikalarını Ayrı Düşünülebilir mi? N. Yaylagül Korkmaz & S. Yazıcı (Eds.). *Küreselleşme ve Yaşlılık: Eleştirel Gerontolojiye Giriş* (s.189-214). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Kurt, G. (2022). Covid-19 Pandemi Sürecinde Yaşlı İstismarı ve İhmali. I. Kalaycı içinde, *Multidisipliner Boyutlarıyla Türkiye’de Yaşlı İstismarı ve İhmali*. Ankara: Nobel Yayını.
- Kümbetoğlu, B. (2002). Afetler Sonrası Kadınlar ve Yoksulluk. Y. (Ed.). *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*. YSAD-EIRJ 2024 / 17(1), 54-63
- ları*. Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi.
- OECD (2021). 14.01.2023 tarihinde <https://www.who.int/newsroom/factsheets/detail/ageing-and-health> adresinden alındı
- Oğlak, S. (2014). Türkiye’de Yaşlının Uzun Süreli Bakımında Bakım Politikaları . N. Korkmaz Yaylagül, & S. Yazıcı (Eds.). *Küreselleşme ve Yaşlılık: Eleştirel Gerontolojiye Giriş* (s. 215-234). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Oğlak, S. (2019). Yaşlı sosyal refahının küresel yaşlanma izlem endeksi yönünden değerlendirilmesi ve Türkiye yaşlı sosyal refahının görünümü. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD)*, 12(2), 84-96.
- Özdemir, S. (2022). Refah Devleti. Y. Saraç (Ed.). *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*. Ankara, Kavaklıdere, Türkiye: Tübitak Bilim Yayınları.
- Polivka, L., & Moody, H. R. (2001). A debate on the ethics of aging: Does the concept of autonomy provide a sufficient framework for aging policy. *Journal of Aging and Identity*, 6(4), 223-237. doi:10.1023/A:1012949410014
- Powell, J. L. (2014). Towards a globalization of aging. *Canadian Journal of Sociology/Cahierscanadiensde sociologie*, 39(2), 255-268.
- Powell, J. L., & Khan, H. T. (2013). Ageing and globalization: a global analysis. *Journal of Globalization Studies*, 4(1), 137-146.
- Rosanvallon, P. (2004). *Refah Devletin Krizi*. B. Şahinli (Çev.). Ankara: Dost Yayıncılık.
- Sallan-Gül, S. (2002). Türkiye’de yoksulluk ve yoksullukla mücadelenin sosyolojik boyutları: Göreliden mutlak yoksulluğa. Y. Özdek (Ed.). *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*. Ankara: Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi.
- Sarıca, A. (2018). Türkiye’de emeklilik sistemlerinin yaşlı ve emekli yoksulluğu üzerine etkisi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9(2), 477-498.
- Sönmez, M. (2002). Gelir uçurumu: Dünya’da ve bizde. Y. Özdek (Ed.). *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları* (s. 87-105). Ankara: Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi.
- Suğur, N. (2019). Yaşlılık ve sosyal politika. *Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi*, 362-363.
- Şahin, L. (2018). Kaç tür refah devleti bulunmaktadır? 10.11.2023 tarihinde <https://www.profdrlereventsahin.com/kac-tur-refah-devleti-bulunmaktadir.html> adresinden alındı. adresinden alındı
- Taşçı, F. (2013). Refah devleti modelleri içinde Türkiye’nin pozisyonu: “Yaşlı algısı” üzerinden değerlendirmeler. *İnsan & Toplum*, 3(5), 5-35.
- TİHEK (2022). *Türkiye Yaşlı Hakları Raporu*. Ankara: Türkiye İnsan Hakları Eşitlik Kurumu.
- Tiyek, R., & Yerüm, U. (2016). Güney Avrupa refah rejimi bağlamında Türkiye: Bir değerlendirme. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 26-51.
- Tufan, İ. (2014). *Türkiye’de Yaşlılığın Yapısal Değişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- TÜİK. (2022). Türkiye İstatistik Kurumu. 10.12.2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistikler-Yasli-2021-45636#:~:text=Ya%C5%9F%20n%C3%BCfusun%20yoksulluk%20oran%C4%B1%20%16,y%C4%B1%C4%B1nda>

- %20%21%2C9%20oldu adresinden alındı
- United Nations. (2022). *World Population Prospects 2022*. Department of Economic and Social Affairs. 10.02.2023 tarihinde alındı
- Ülgen, G., & Arda Özalp, L. F. (2017). Refah Rejimleri Sınıflandırma Çalışmaları: Cinsiyet Çalışmaları. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 39(2), 637-656.
- WHO (2022). 09.10.2023 tarihinde <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health> 2022 adresinden alındı
- Yıldırım, B., & Şahin, F. (2019). Esping-Andersen'in refah devleti sınıflandırması ve makro sosyal hizmet uygulamaları temelinde Türkiye'nin konumu. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(8), 2525-2554. doi:10.26466/opus.542395